

Stree!

Das Enzyklopädische Wörterbuch
Das Enzyklopädische

Das 30y Wörterbuch der
Enzyklopädischen Wörter

Von
H. Kiepert
Herausgeber des Wörterbuchs

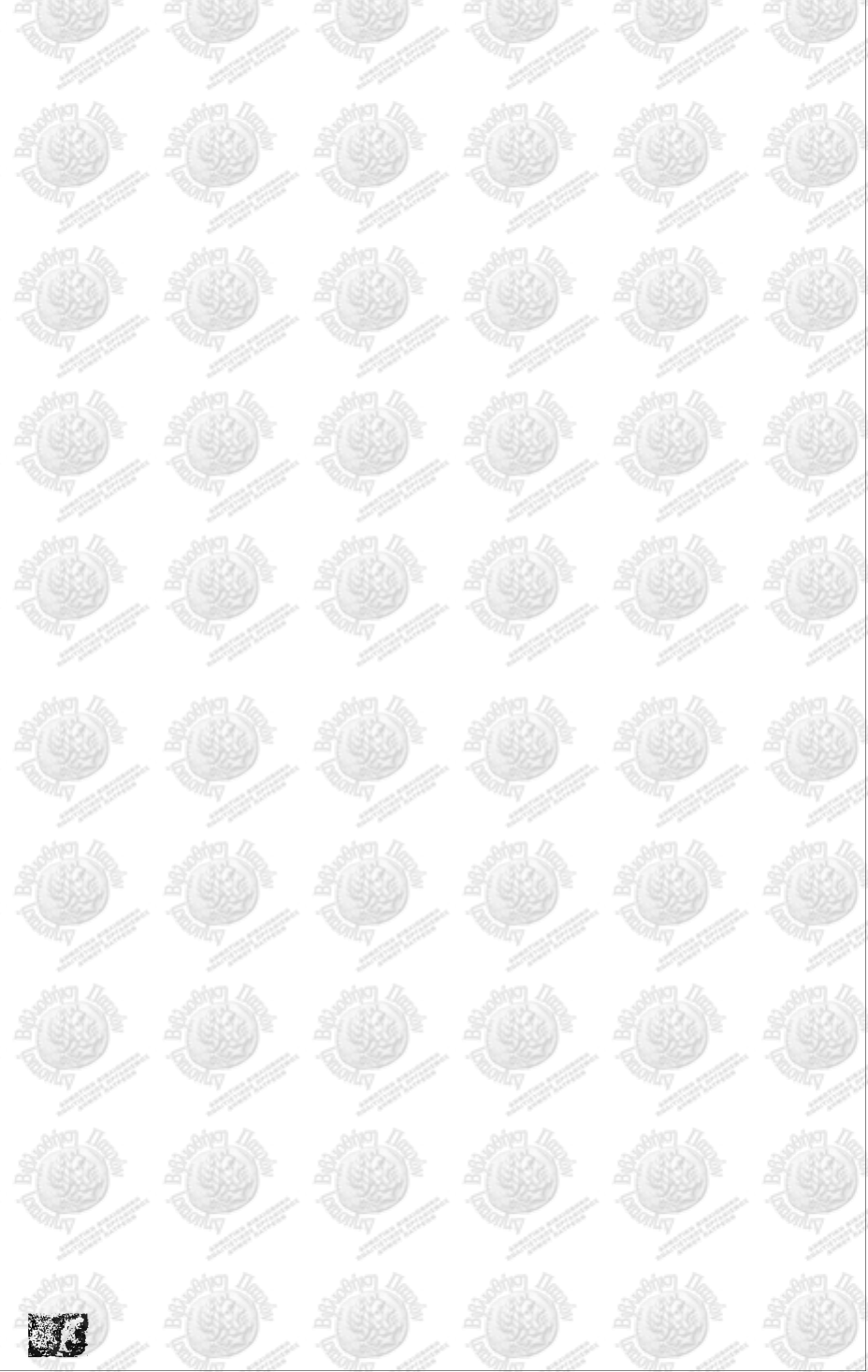
Adrian
1898

321

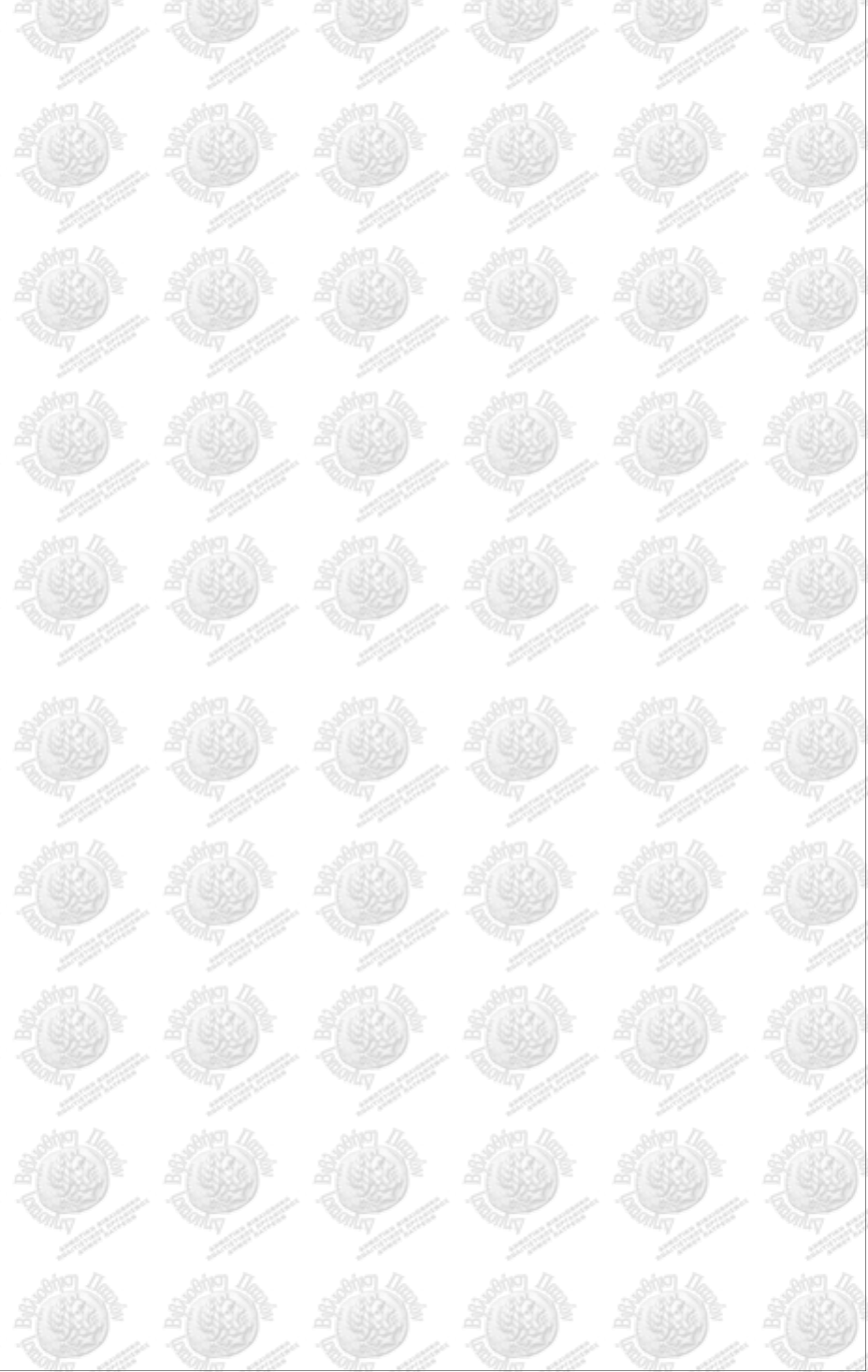
KA

9.867

MEMORIAL LIBRARY

ՀԱՅՈՒԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆ
ԲԱՆԿ

ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΗ ΜΕΓΑΛῃ ΑΙΘΟΥΣῃ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
Τῃ 30ᾷ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΠΙ Τῃ ΕΟΡΤῃ ΤῶΝ ΤΡΙῶΝ ΙΕΡΑΡΧῶΝ

ΥΠΟ

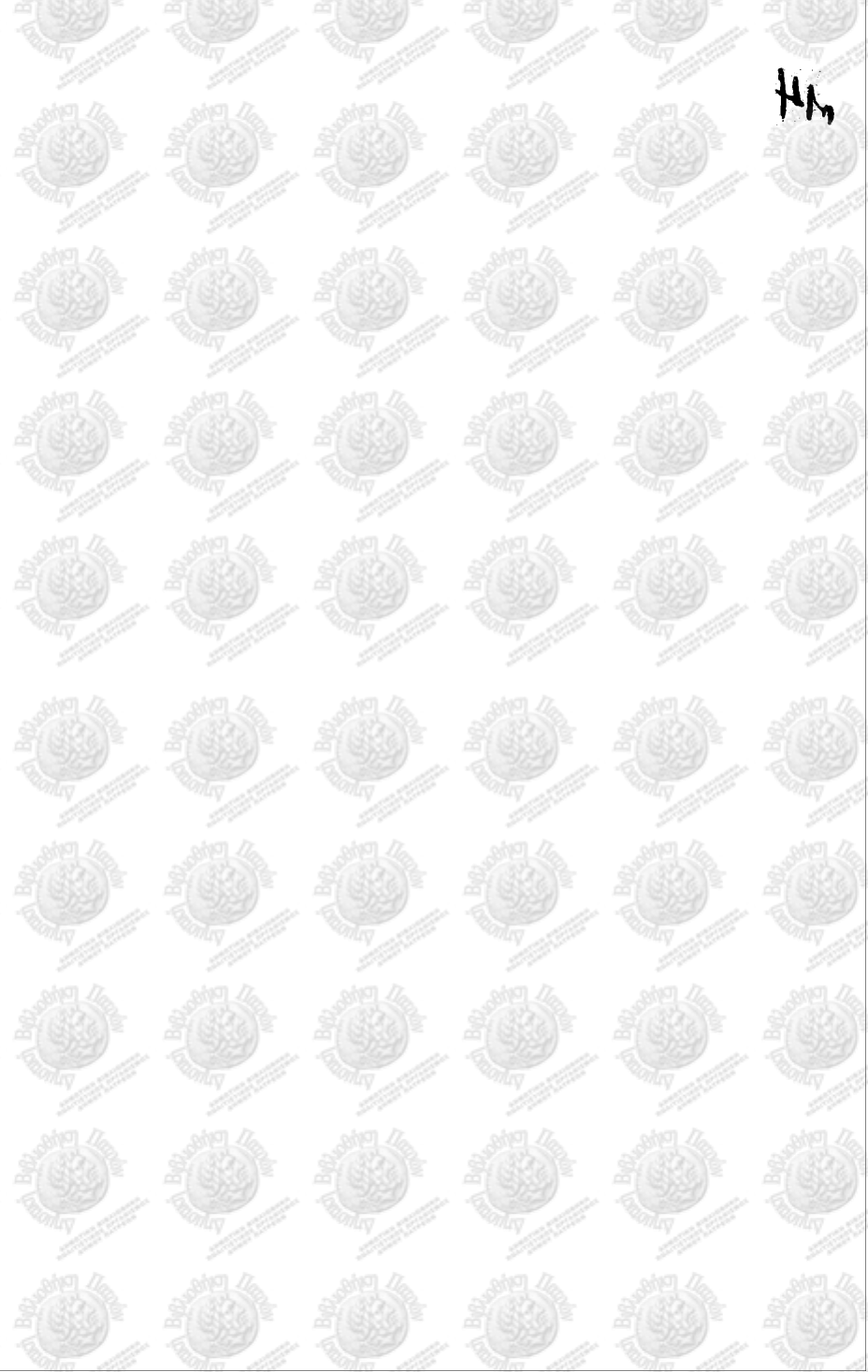
Ν. ΚΑΖΑΞΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1898

13

ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΑΙΘΟΥΣΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΤΗ 30^ῃ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΠΙ ΤΗ ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

ΓΙΟ

N. ΚΑΖΑΝΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1898

321
KA
9862

ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Καταλαμβάνων τὸ βῆμα τοῦτο, ὀφείλω ἐν πρώτοις νὰ ἐκδηλώσω κατὰ καθήκον τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς συναδέλφους τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου ἐπὶ τῇ τιμητικῇ ἐντολῇ, ἣν ἔσχον νὰ λάβω τὸν λόγον κατὰ τὴν σημερινὴν σεμνὴν ἑορτὴν τοῦ ἀνωτάτου ἐθνικοῦ ἰδρύματος.

Ἡ ἑορτὴ αὕτη δὲν εἶνε εἰδικὴ μόνον ἑορτὴ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἐξ ὠρισμένου αἰτίου θεσπισθεῖσα, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ μνημοσύνου τῶν ἰδρυτῶν, εὐεργετῶν καὶ καθηγητῶν αὐτοῦ. Ὑπῆρξεν ἡ ἐθνικὴ ἑορτὴ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ αἰῶνας, διότι ὑπῆρξεν ἡ κατ' ἐξοχὴν ἑορτὴ τοῦ πνεύματος. Λαὸς τις, μέγας ἢ μικρός, εὐτυχῶν ἢ δυστυχῶν, οὐδὲν ἔχει ἐν τῷ βίῳ τιμιώτερον καὶ εὐγενέστερον, ἢ νὰ τελέσῃ τὴν προσήκουσαν ἑορτὴν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ σθεναρὰν δύναμιν, ἣτις ἐξεγείρει καὶ ἐξυψοῖ τὸ ἀνθρώπινον πλάσμα πρὸς τὸν πλάστην, τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν φύσιν, ἣτις θεοποιεῖ αὐτόν, ἐνισχύουσα ἅμα καὶ ἐξημεροῦσα.

Προσερχόμεθα ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τῆς γνώσεως πλήρεις συνειδήσεως περὶ τῆς ἀποστολῆς, ἣν ἐκπροσωπεῖ ἐν τῇ μεγάλῃ σταδιοδρομίᾳ τοῦ ἐθνικοῦ βίου.

Ἀπὸ αἰῶνων ἡ ἡμέρα αὕτη ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν ἡμέρα τοῦ Ἑλληνος. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐγένετο τοιαύτη, ὅτε ἀπώλεσεν οὗτος τὴν ἐλευθερίαν καὶ σὺν αὐτῇ πᾶν ὅ τι κέκτηται ἱερὸν καὶ τίμιον ὁ ἄνθρωπος. Ἐν ταῖς ζοφεραῖς ἐκείναις ἡμέραις μόνη ὑφίστατο παραμυθία καὶ πόθος τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἡ συγκέντρωσις ἐν τῷ ἔσωτερικῷ κόσμῳ τοῦ πνεύματος, ἡ μνήμη καὶ ἡ συναίσθησις τοῦ ἀπαρημέτου παρελθόντος, ἡ μόλις ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ ὑποδηλουμένη μυστικὴ ἀποκάλυψις τοῦ μέλλοντος, δι' ἧς διεώρα τοὺς ἀπωτέρους αἰῶνας τῆς Ἀναγεννήσεως. Συνήρχετο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Κυρίου, συνήρχετο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Σχολείου, ἵνα ἐορτάσῃ τὴν μνήμην τῶν τριῶν μεγίστων φωστῆρων τῆς τρισηλίου Θεότητος, τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ πράγματι, ἵνα κατανοήσῃ καὶ μελετήσῃ τὴν φύσιν αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου, τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ὡς ἐλευθέρου ὄντος, ζωοποιουμένου καὶ χειραγωγουμένου ὑπὸ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας. Τούτου ἕνεκα ἡ ἐορτὴ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐορτὴ τοῦ ἐν πνευματικῇ καὶ πολιτικῇ δουλείᾳ διατελοῦντος ἑλληνικοῦ γένους.

Οἱ τρεῖς ἱεράρχαι εἶνε ἡ ἐκπροσώπησις τῆς ἑλληνικῆς γνώσεως κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους αἰῶνας. Δὲν εἶνε μόνον τῆς Ἐκκλησίας σεμνοὶ καὶ τηλαυγεῖς ὑποφῆται. Εἶνε ἐπίσης φοιβασταὶ τῆς παλαιᾶς σοφίας, συνεχίζοντες τὴν μεγάλην παράδοσιν τῶν αἰῶνων, ἣτις καλεῖται ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, σχοῦσα μυσταγωγούς τὸν Ἀναξαγόραν καὶ τὸν Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Δημόκριτον καὶ τὸν Ζήνωνα. Εἶνε Χριστιανοί, ἀλλ' εἶνε καὶ Ἑλληνες· ἀνήκουσι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν γενεάν ἐκείνην, ἣτις ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος, καταλαβοῦσα διὰ τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας τὰς χώρας τῆς Ἀσίας, ἐν αἷς ἦτο κεκλημένη ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς Προνοίας

ν' ἀναπτύξῃ εὐρύτερον καὶ καθολικώτερον τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐλλη-
νικῆς δυνάμεως.

Ἐξακολουθοῦμεν τὴν παράδοσιν ταύτην τῶν παρῳχημένων
ἐλληνικῶν γενεῶν, ἐξακολουθοῦμεν αὐτὴν σήμερον τολμηρότερον
καὶ τελεσφορότερον, ἐορτάζοντες τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας. Ἐν τῇ
ἐορτῇ ταύτῃ ἐκδηλοῦται ἡ πρὸς τὸ ἐθνικὸν καὶ ἀνθρώπινον ἰδεῶ-
δες πίστις ἡμῶν καὶ λατρεία, ἡ ἔρευνα τοῦ ἀληθοῦς, ὁ πόθος τοῦ
καλοῦ, ἡ πραγματώσις τοῦ ἀγαθοῦ. Εἶνε ἡ μεγάλη πανήγυρις,
ἣτις συνεκίνει, ἐνέπνει καὶ παρῳτρυνει εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννή-
σεως καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους τοὺς μυσταγωγούς τῆς
κλασικῆς Ἑλλάδος, ἣτις παρῳθεί πρὸς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν
τοὺς ἀγνώστους καὶ ταπεινοὺς Λευίτας τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς
παλιγενεσίας, ἀποκαλύπτοντας τὸ ἀπόρητον τῆς γνώσεως.
Τοιαύτη πανήγυρις εἶνε ἐορτὴ τοῦ πνεύματος, ἀλλ' εἶνε ἐπίσης καὶ
ἐορτὴ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἀποκαλυφθῆτω τὸ φῶς· ἐκδηλωθῆτω ἡ ζωὴ, ἡ ὑγίεια, ἡ ἐλευ-
θερία! Νομίζω, ὅτι ἀκούω ἀπὸ τοῦ βῆθους τῶν αἰῶνων τὴν φωνὴν
τοῦ παρελθόντος, τὴν φωνὴν καὶ τὴν προσευχὴν τῶν ἀπῳχημέ-
νων γενεῶν, στεναζουσῶν ἐν δουλείᾳ, ἀλλ' ἐμπνεομένων ἐκ τῆς
ἐσωτερικῆς πίστεως περὶ τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος. Εἶνε ἡ φωνὴ
τοῦ ἐλληνικοῦ γένους, συναισθανομένου ἐαυτὸ, πιστεύοντος, προσ-
δοκῶντος, καρτεροῦντος, ἀνδριζομένου.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ σεμνῇ ἐορτῇ, ἣς ἐκλήθην πανηγυριστής, ποῖον
ἄλλο θέμα προσήκει μᾶλλον, ἢ τὸ θέμα αὐτῆς ταύτης τῆς ἐορ-
τῆς; Ἄς μοι ἐπιτραπῇ γὰρ τὸ ἀναπτύξω διὰ βραχέων. Εἶνε τὸ θέμα
τῆς ἐπιστήμης, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ὁποίας συνήλομεν κατὰ τὴν στιγ-
μὴν ταύτην· ἀλλ' εἶνε ἐπίσης τὸ θέμα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος
καὶ τῆς ἐλευθερίας.

* *

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην βαθμίδα ἐν τῇ κλίμακί τῶν εἰδῶν τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου. Ἄλλ' ὅποια βαθμίς, ὅποια περιωπή ! Πάντα τὰ ἄλλα εἶδη ὑφίστανται μόνον τὰς ἐπιδράσεις καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· στεροῦνται καὶ τῆς ἐλαχίστης αὐτοβουλίας καὶ αὐτενεργίας. Ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται μὲν αὐτὴν ὅπως δῆποτε, ἀλλ' οὐχὶ ἀσυνειδήτως· νοεῖ, βούλεται, κρίνει. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δ' αὐτοῦ ἐνεργείᾳ κεῖται τὸ εἰδέναι, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἀφετηρία τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἡ εὐγενεστάτη καὶ ἡ ζωτικωτάτη ιδιότης τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ὁ ἄνθρωπος νοεῖ, γινώσκει ἑαυτόν, κρίνει. Ἐκ τούτου ἀπορρέει ἡ δύναμις αὐτοῦ, δι' ἧς διαφέρει τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου· φύσει τοῦ εἰδέναι ὀρέγεται.

Ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἡ χειραφέτησις· ἀλλ' εἶνε καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ πνεύματος.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἄνθρωπος, βεβαρημένος ὑπὸ τὸ ἄχθος τῆς ἀγνοίας καὶ τῶν προλήψεων, τολμᾷ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἔγκατα τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως, νὰ ἐρωτήσῃ ἑαυτόν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῶν ὄντων, ἀρχεται δρῶσα ἡ ἐπιτήμη. Πρῶτερον οὗτος ἐπίστευε μόνον, ἀλλ' ἡ τοιαύτη πίστις, μὴ ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς γνώσεως, ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως καὶ συνειδήσεως, ἀλλ' ἔχουσα τὴν ἀρχὴν εἰς τινὰ ὑπερφυᾶ δύναμιν, ἀποκάλυψιν, εἶνε ἰδέα, φονεύουσα μᾶλλον ἢ ζωοποιούσα. Ἡ ἀληθὴς πίστις, ἡ δύναμις, ἥτις ἐξυψοῖ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πρὸς τὰς φωτεινάς σφαίρας τοῦ ἀληθοῦς, ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς συνειδήσεως, ἐκδηλοῦται κατόπιν ἐδραία, ἀσάλευτος, ἀσφαλῆς, εἰς οὐδένα ἄλλον ὑπέικουσα ἢ εἰς νέαν μόνον ἀντίληψιν καὶ ἀλήθειαν, ἣν σὺν τῷ χρόνῳ ἀποκαλύπτει εἰς ἑαυτὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Αὕτη πάλιν καθίσταται ἀφετηρία νέας πίστεως καὶ ἱστορικῆς δημιουργίας. Ἐν τῇ τοιαύτῃ λειτουργίᾳ κεῖται ἡ ἀληθὴς ζωὴ καὶ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Ἡ ἔρευνα καὶ ἡ πίστις εἶνε δύο ἀλληλένδετα σημεῖα τῆς λειτουργίας τοῦ πνεύματος. Δὲν δύναμαι νὰ κατανοήσω τὴν πίστιν ἄνευ τῆς ἐρεύνης. Τὰ ἄτομα, πᾶν σκεπτόμενον ὄν, ἐπιτελοῦσι τὸν προορισμὸν αὐτῶν μόνον διὰ τῆς συλλειτουργίας ταύτης.

Ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ αὐτοῦ ὁ σοφός, ἐνθουσιώδης ἢ σκεπτικός, ὑπομένων ἢ ἀνυπόμονος, εἶνε ὁ φοιτᾶζων ἱερεὺς τῆς ὑψίστης τῶν ἀνθρωπίνων λειτουργιῶν. Ἐργάζεται, σκέπτεται, ἀναλύει, ἀνατέμνει, συνθέτει. Εἶνε ἀπερροφημένος ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς, τοῦ πνεύματος. Ὅποια θαυμασία, ἀλλ' ἅμα καὶ μεγαλοπρεπῆς εἰκῶν! Προσπαθεῖ ἐν τῇ δυσπρόνῳ αὐτοῦ ἐργασία νὰ μαντεύσῃ τὸ ἀπόρρητον τῆς ζωῆς, νὰ εἴπῃ τὸ ἀποκαλυπτήριον κήρυγμα τῆς ἀληθείας. Εἶνε πάντοτε ὑπερφυῆς καὶ ὑπέροχον ὄν. Ἐν αὐτῷ ἐκπροσωπεῖται ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ μέλλοντος. Εἶνε ὄν μαντικόν, ἐμπνευσμένον. Βλέπει πρὸ αὐτοῦ ὀράματα, εἶνε χρησιμῶδός καὶ προφήτης — ἀπόστολος τοῦ θείου, ἀλλ' ἐπίσης καὶ κοινωνικὸς ὑποφήτης.

Τί ἐπιζητεῖ οὗτος; Τὴν εὐρεσίαν τῆς ἀληθείας. Δὲν ἐξωθεῖται εἰς τοῦτο ὑπὸ ἐπιγείων συμφερόντων, ματαιότητος, κενοδοξίας. Πάντα ταῦτα θεωρεῖ μηδαμινά. Ὁ ἔρωσ τῆς ἀληθείας δεσπάζει αὐτοῦ, ἡ ἀκατανίκητος αὐτῆ ὁρμή. Ἀδιαφορεῖ, ἂν θὰ τύχῃ ἀμέσως προσηλύτων. Θριαμβεῖ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ, ἀμεριμνῶν, ἂν τὸ κήρυγμα αὐτοῦ θέλῃ τύχῃ εὐμενοῦς ἢ δυσμενοῦς ἀποδοχῆς. Ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ τὸ μέγιστον τῶν δραμάτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἶνε τὸ δρᾶμα τῆς σκέψεως. Κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξελίσσεται ἀποκρύφως ἐντὸς τῶν τεσσάρων τοίχων μονήρους σπουδαστηρίου. Ἀλλὰ πραγματικοὶ θεαταὶ δὲν εἶνε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ σύγχρονοι. Εἶνε ἡ ἀπωτέρα ἀνθρωπότης, οἱ σύγχρονοι τοῦ μέλλοντος, μηδενὸς παρισταμένου ἢ ἀντιλαμβανομένου, οἵτινες θέλουσιν ἀποδεχθῆ καὶ ἐπευφημήσῃ τὴν ἀνατέλλουσαν νέαν ἰδέαν, ἥτις μὴ

κατανοηθεῖσα πρότερον, ἔνεκα τοῦ ἀώρου τῶν καιρῶν, καθίσταται ἤδη ἀλήθεια καὶ πραγματικότης.

Scientia est potentia, εἶπεν ὁ Βάκων. Δι' αὐτῆς κατ' ἐξοχὴν ἐπιτελεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ. Ἰσχυρός, ἀνένδοτος, ἀκατάπνονος προβαίνει εἰς τὸ ἔργον. Ἐχει ὀδηγὸν τὸν πρὸς τὴν ἀληθεῖαν ζῆλον· πέποιθεν, ὅτι θέλει ὀριαμβεῦσθαι ἐν προσεχεῖ ἢ ἀπώτερῳ μέλλοντι. Ἡ σκέψις αὐτοῦ θέλει διαλύσῃ τὰ σκότη τοῦ παρόντος, θέλει διανοίξῃ καὶ ἀποκαθάρσῃ τοὺς σκοτεινοὺς ὀρίζοντας τοῦ μέλλοντος. Ἡ δύναμις αὐτῆ ἐδρεύει ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ σοφοῦ, ὡς αἱ ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῶν ἡφαιστειῶν ἐδρεύουσαι δυνάμεις, αἰεποτε ἀήσυχος καὶ παρασκευάζουσα νέας καταστροφὰς καὶ μεταμορφώσεις. Ὡς αἱ ἐκρήξεις τῶν ἡφαιστειῶν, οὕτω συμβαίνουσι καὶ αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς κοινωνίαις.

Ἡ παγκόσμιος ἱστορία εἶνε ἀψευδῆς μάρτυς τῆς ἐνεργείας, ἣν ἐξασκεῖ ἡ δύναμις τῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Πᾶν τὸ ἐνισχῶν τὸ ἀνθρώπινον ὄν, τὸ συντελοῦν εἰς τὴν πνευματικὴν, ἠθικὴν, κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ ὕλικὴν αὐτοῦ ἀκμὴν, ὀφείλεται ἰδίᾳ εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐπιστήμης. Δὲν ἐρμηνεύεται, δὲν ἀποκαλύπτεται μόνον ὁ ἔσω καὶ ἔξω κόσμος· δὲν ἐξηγεῖται μόνον τὸ πρόβλημα αὐτῶν, οὐδὲ κατανοεῖται τὸ ἀπόρρητον. Κατ' ἐξοχὴν θεία ζωὴ καὶ δύναμις ἀντλεῖται ἐξ αὐτῆς· ἡ φύσις κατακτᾶται, ἡ πάλαι δέσποινά δεσπόζεται.

Ἡθικὴ καὶ ὕλικὴ πρόοδος καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ βίου— τοιοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατισχύσεως ταύτης. Ἡ ὀρησκειτικὴ ἰδέα, εἰσδύουσα ἐντὸς τῶν ἀδύτων τοῦ ἀγνώστου καὶ τοῦ ἀοράτου, πλανωμένη ἐντὸς ἀδιεξίτητων λαβυρινθίων, ἀποκαλύπτει τίνα τρίβον ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος, ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν τὸν Δεκάλογον τῆς κοινωνικῆς τάξεως, τῶν καθηκόντων πρὸς τὸ ἀνώτερον ὄν, πρὸ τοῦ ὁποίου στερεῖται προσωπικότητος καὶ βουλήσεως. Ἀλλὰ δὲν ἐπαρ-

κει μόνη, τὸ ἠθικὸν σθένος διατελεῖ ἐλλιπές. Ἐν τοιαύτῃ ἀπορίᾳ προσέρχεται ἐπίκουρος ἢ ἐπιστήμη, ἀποκαλύπτουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ ἀπόρρητον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐνεργείας.

Γνωθὶ Σαυτὸν. Τοιοῦτο δόγμα καὶ τοιοῦτο πρόβλημα ἔθικεν εἰς τὴν συνειδήσιν τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου ὁ δελφικὸς Θεός, ὁ Θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἁρμονίας. Μεγάλῃ ἀποκάλυψις ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Καί μετὰ μικρὸν λύεται τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὴν πόλιν τῶν ἐλληνικῶν Θηβῶν· εἶνε τὸ πρόβλημα τοῦ πνεύματος, τὸ πρόβλημα τῆς ἱστορίας. Μάτην ἀπεπειράθη τὴν λύσιν αὐτοῦ ἡ αἰγυπτιακὴ σοφία ἐν τῇ ἡμιονύμφῳ πόλει. Δὲν ἦτο γεγραμμένον νὰ ἐξευρεθῇ τοῦτο ἐν τῇ γῆ, τῆς θεοκρατίας. Ἀπέκειτο εἰς τὸν ἐλληνικὸν νοῦν. Ὅποσοι καὶ ὅποιοι ἀγῶνες, ὅποιοι προσπάθειαι ἔμελλον νὰ διεξαχθῶσι, ἴν' ἀνακαλύψῃ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς γῆς τὸ πρόβλημά του!

Ἄληθῶς. Ἐνταῦθα ἄρχεται κατὰ πρῶτον ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ δρᾶσις τῆς ἱστορίας· διότι ἐνταῦθα ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει ἑαυτὸν καὶ ἀποπειρᾶται νὰ ἐξεύρῃ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματός του. Ἢδη γινώσκει ἑαυτὸν. Ἡ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία, ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἐπὶ τούτοις ἡ ἐλευθέρα πολιτεία, ἡ πατρις, πάντων τῶν ἀγαθῶν σεμνότατον καὶ ἀγιώτατον, ἐξυψηρετοῦσι τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις δὲν εἶνε ἡ δίκην φυτοῦ ἢ θηρίου ζωῆ, ἀλλ' ἡ κατ' ἐξοχὴν δρᾶσις καὶ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος πρὸς κτήσιν τῶν ὑπερτάτων ἀγαθῶν.

Τὸ γνωθὶ σαυτὸν εἶνε ἡ ἀφετηρία τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ πραγματικοῦ βίου. Ἐνοῶ ἑμαυτὸν καὶ ἐνοῶ τὸν κόσμον, οὐ τῆς ἐνεργείας ἀποτελῶ παράγοντα. Ἡ γνώσις τοῦ ἐγὼ ἀποτέλεσμα ἔχει τὴν γνώσιν τοῦ κόσμου, τῆς φύσεως, τῶν ὄντων. Ἐν δὲ τῇ γνώσει ταύτῃ καθίσταται ὁ ἄνθρωπος κύριος καὶ καθηγεμὼν ἐπὶ τοῦ πλανήτου.

Ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ τοῦ πνεύματος ἀναπτύσσεται ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν ἡ ἐπιστήμη. Ἀμυδρὰ κατὰ πρῶτον καὶ

συγκεχυμένη, ἀλλ' ὅπως δῆποτε δρῶσα καὶ ἐνεργός, ἐκδηλοῦται ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν κηδεμονίαν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι μᾶλλον ἰσχυρὰ καὶ αὐτόβουλος καθίσταται ἐπὶ τῆς Εὐρώπης.

Ἡ πρώτη πλήρης αὐτῆς ἐμφάνεια γίνεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ πατρίδι.

Ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον ὁ λόγος γίνεται ἀρξῆ, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη πραγματικότης ἐξελίσσεται πληρεστέρα. Τὸ θυσιαστήριον τῆς Ἀσίας διδάσκει τὸ ἄγνωστον ἐν μυστικῇ περιβολῇ, ἐν χιμαιρικῇ ὑποστάσει. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι τὸ φῶς τῆς σοφίας εἶνε διαυγές, ὡς ἡ φύσις, ὡς ὁ ἥλιος, ὁ φωτίζων αὐτὴν ἅμα καὶ θερμαίνων. Ἐκεῖ ὁ ὀργανισμὸς διατελεῖ ἄτονος, ἐνταῦθα ζωοποιὸς δύναμις πληροὶ αὐτὸν καὶ ἐμφυχοῖ. Ὅτι μαντεύει μόνον ἢ ὀνειροπολεῖ ὁ ἀσιατικὸς κόσμος, ὁ ἑλληνικὸς ἐκδηλοῖ διὰ τῶν πραγμάτων, διὰ τῶν δεδομένων. Ἡ δύναμις δ' αὕτη τοῦ πνεύματος εἶνε ἡ ἀφετηρία τῆς ἐπιστήμης.

Δὲν σκοπῶ ν' ἀναλύσω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τοὺς παράγοντας τῆς γενναίας ταύτης ἐργασίας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὃ περ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, ἐν τῇ Σικελίᾳ, ἐν τῇ ἰδίῳ Ἑλλάδι καὶ ὅπου ἀλλαγῶ ἐξεδήλωσε τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτοῦ δύναμιν, πρόκειται ἀίδιον καὶ ἀμίμητον ὑπόδειγμα τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου. Τοῦτο μόνον παρατηρῶ. Ἐνταῦθα ἡ φύσις, ὑπὲρ πᾶσαν ἴσως ἄλλην χώραν τῆς ὕδρογείου σφαίρας, πληροὶ τὰς συνθήκας τῆς τῶν αὐτῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ἡ Ἀσία καὶ ἡ Εὐρώπη, τὸ θεῖον κράτος καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία, συνηνώθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό, ἵνα παραγάγῃσι τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Πράγματι ἔν τε τῇ γεωγραφικῇ αὐτοῦ καὶ τῇ ἱστορικῇ ὑποστάσει οὔτε ἀσιατικὸς εἶνε οὔτος ἐξ ὀλοκλήρου, οὔτε εὐρωπαϊκός, μετέχει ἀμφοτέρων. Ἐλαβε παρὰ τῆς Ἀσίας τὴν θρησκευτικὴν εὐλάβειαν, τὴν μεταφυσικὴν ἀφαίρεσιν, τὸ πνεῦμα τῆς νοσταλγίας πρὸς τὸ ἄγνωστον. Ὁ χαρακτηριστὴρ οὗτος διακρίνει τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας, ἐγένετο δὲ ἡ ἀφε-

τηρία τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου· ἀλλ' ἐτροποιοῖθή τὰ μάλιστα ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ φυσικὴ ἐνέργεια τῆς ἡπείρου ταύτης, αἱ πρὸς τὴν πραγματικότητά ῥοπαί, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀτομικότης, τροποιοῦσι καὶ καταρτίζουσι τελεσφορώτερον τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα. Ἐν δὲ τῇ μίξει ταύτῃ παντοίων ιδεῶν, χαρακτήρων, ῥοπῶν, ἐξελίσσεται ὁ ἑλληνικὸς νοῦς καὶ κρατύνεται ἢ παγκόσμιος αὐτοῦ δρᾶσις καὶ ἐπίδρασις.

Τοιαύτης ἐνόητος παρίστησιν εἰκόνα ὁ ἑλληνικὸς κόσμος. Θαυμασία ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἢ κατοικία αὐτοῦ! Τὸ φυσικὸν περιέχον εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν τῆς δράσεως αὐτοῦ παράγων. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς φύσεως, ἡ σύστασις αὐτῆς δὲν εἶνε ἀλλότρια πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν. Ὑφίσταται σύνδεσμος καὶ ἀλληλουχία τοῦ ἔξωθεν ἡμῶν κόσμου, τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ ἐν ἡμῖν, τοῦ ἡθικοῦ.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ ἐλεύθερος οὗτος κόσμος, αἱ ὑπερφυεῖς δυνάμεις μεταμορφοῦνται ἐξ ἀνάγκης εἰς ἀνθρωπίνας. Ἡ ἀνθρωπότης ἐνίκησεν· διὰ τῆς Ἑλλάδος δημιουργεῖ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συγκεντρῶνται καὶ ἐξελίσσεται σὺν τῷ χρόνῳ ἡ δρᾶσις καὶ ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀφ' ἧς ἀποκαλύπτεται ἐν Ἑλλάδι τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου, πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ φέρον τὴν σφραγίδα τῆς δράσεως αὐτοῦ ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς ἐπιστήμης. Δι' αὐτῆς κατανοεῖται ἡ ἀλήθεια, τὸ εὖ ζῆν ὑπὸ τὴν ὑψίστην ἔνοιαν. Καὶ οὕτως ἐξελίσσεται ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ἡ ἡθικότης τῶν ἀνθρώπων, ἡ τέχνη, ἡ ποίησις, ἡ θετικὴ ἐργασία ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῶν ὑποστάσει.

Μόνον λαὸς ἐπιστάμενος καὶ γινώσκων δύναται νὰ συλλάβῃ τέλειον τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ, νὰ διατυπώσῃ αὐτὸ ἐν ιδεῶδει ὑποστάσει. Ἐντεῦθεν ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη, αἵτινες ἀναδεικνύονται κατ' ἐξοχὴν παρὰ λαοῖς, κεκτημένοις τὴν δύναμιν τοῦ εἰδέναί, ἐργαζομένοις μετὰ συνειδήσεως. Βεβαίως τὸ καλὸν κατανοεῖται μᾶλ-

λον ἤϊττον παρ' ἅπασι, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἥκιστα πεπολιτισμένοις. Μνημεῖα τῆς λιθίνης ἐποχῆς, τὰ ἐρείπια τῆς ἀσιατικῆς ἀρχαιότητος ἐκφράζουσι ποιάν τινα καλοῦ ἰδέαν. Ἄλλ' αὕτη δὲν ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ πλαστικοῦ κάλλους, ἐκείνου, εἰς ὃ ἐξήχθησαν οἱ μῦσται τοῦ καλοῦ ἐν τῇ κλασικῇ Ἑλλάδι, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, ἢ κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα.

Δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ ποίησις καὶ ἐν γένει ἡ τέχνη ἄνευ τῆς ἐπιστήμης. Αὕτη παρέχει εἰς ἐκείνας ἰσχὺν καὶ ἐνέργειαν· πλήρης ἀλληλεγγύη κρατεῖ μεταξύ ἀμφοτέρων. Οὕτω κατενόει καὶ ἐθεμελίου τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ σύστημα ὁ γησιώτατος τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ὁ Πλάτων, συνδυάζων ἀρρήκτως τὸ ἀγαθὸν μετὰ τοῦ καλοῦ.

Ἐν τῇ κοινωνικῇ πραγματώσει τοῦ ἀγαθοῦ ἐκδηλοῦται ἐπίσης τὸ αὐτὸ φαινόμενον. Ἡ ἠθικὴ, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἐν ἐπιγνώσει κατανοήσεως τῶν δεδομένων τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἀτομικὴ, κοινωνικὴ ἠθικὴ ὠρισμένης πολιτείας, ἢ τῶν συλλήβδην πολιτειῶν, πάντα ταῦτα κανονίζονται κατ' ἐπιστημονικοὺς νόμους. Δὲν εἶνε αὐθαίρετοι οὗτοι, ἀπορρέοντες ἀπὸ αὐθαιρέτων τοῦ ὑποκειμένου ἐπιταγμάτων, εἶνε δεδομένα τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, ἀναγόμενα ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐπιστήμης εἰς καθολικὰ δόγματα.

Ἡ σκέψις, δηλαδὴ ἡ ἐπιστήμη, ἐχειραφέτησε τοὺς λαοὺς, παρέσχεν εἰς αὐτοὺς τὸ φῶς, τὴν ζωὴν, τὴν ἐλευθερίαν. Ἄνευ τῆς ἐλευθερίας ταύτης καὶ τοῦ πνευματικοῦ φωτισμοῦ, ἡ ἀνθρωπίνη ἠθικὴ θὰ ἦτο νεκρά, ἐμπεριλαμβανομένη μόνον ἐντὸς δογμάτων αὐθαιρέτων, αἰωνίων, ἀμεταβλήτων. Ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦτο ἑτεροκίνητον ὄν, ὑποτελεῖς ὑπερτάτης δυνάμεως, πρὸς ἣν δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀνταγωνισθῇ. Τοιαύτη ἠθικὴ, ἰδιάζουσα ταῖς συντηρητικαῖς κοινωνίαις, εἰς οὐδὲν συντελεῖ τελεσφόρον. Ἐλλείπει ἀπ' αὐτῆς ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ ἡ παρεπομένη εὐθύνη.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ βελτίωσις τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, τοῦ ἐξευγενισμοῦ τοῦ ἥθους αὐτοῦ, ὁ ζῆλος πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀλληλεγγύην, ἡ πρόοδος ἐν γένει, δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ. Τούναντίον, ἡ ἐπιστήμη μόνον, ὁ ἐν ἐπιγνώσει καθορισμὸς τῶν κανόνων, δι' ὧν ἐπιτελεῖται ἡ ἠθικὴ τάξις, ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀτόμου, εἶνε αἱ δυνάμεις, δι' ὧν συντελεῖται ἡ εὐημερία αὐτοῦ καὶ ἡ βελτίωσις. Οὕτως ἡ ἠθικὴ, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ κατὰ χρόνον καὶ τόπον.

Ρίψωμεν ἔν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Ὅποια ἀπόστασις ἐν τῇ ἀντιλήψει αὐτῶν καθ' ὃν χρόνον ὁ σκεπτόμενος ἄνθρωπος προσφέρει εἰς τὸν Θεόν, πρὸς ἐξιλασμόν, τὰ ὅμοια ἑαυτῷ πλάσματα, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ φίλτατα ὄντα, πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ, πολλάκις ἀνηθίκοι καὶ ἀνοσίτου, καὶ καθ' ὃν χρόνον προσφέρει εὐποιῖαν καὶ ἐλεημοσύνην! Ὅποια διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἠθικῆς τῶν παλαιτέρων καιρῶν, ἐν συγκρούσει διατελοῦσης πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ὅποτε κατεδικάζοντο εἰς θάνατον ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Σωκράτης, ὡς δαιμόνια καινὰ ἀποκαλύπτοντες! Καὶ βραδύτερον, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ὅποτε ἀνεβιβάζοντο ἐπὶ τῆς πυρᾶς τῆς Ἰερᾶς Ἐξετάσεως, ἡ ἐθανατοῦντο ὑπὸ μισαλλοδόξων δικαστηρίων ὁ Οὔσσιος, ὁ Σερβέ, ὁ Βρῦνος, ὁ Βανίνης καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι μάρτυρες τῆς ἀληθείας! Ταῦτα τελοῦνται ἐν ὀνόματι τῆς ἠθικῆς, ἐχθρᾶς πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Ἄλλ' ἡ ἀνθρωπότης νικᾷ ἐν τῷ τεραστίῳ ἀγῶνι τῆς στασιμότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται καὶ συμβαίνει τοῦτο ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν, τῶν ἀναθρωσικουσῶν ἀπὸ τῶν σαρκῶν τῶν ἡρώων καὶ μαρτύρων τῆς ἀνθρωπίνης ιδέας.

Ὅταν ἡ ἠθικὴ διατελῆ στάσιμος καὶ κηρύσσηται ἀμετάβλητος ὑπὸ τῆς κρατοῦσης κοινωνικῆς συνειδήσεως, οἱ λαοὶ ὕφίστανται κατ' ἀνάγκην τὴν ἐπίδρασιν τῶν τοιούτων δογμάτων. Πᾶσα μεταβολή, ὅσον καὶ ἂν ᾖ ἀναγκαία καὶ ἐπιβάλλεται αὐτοῖς ὑπὸ

τῶν καιρῶν, ἐμποιεῖ φρίκην καὶ ἀποστροφὴν. Ἀνέχονται, καίπερ μὴ εὐχαριστοῦμενοι, τὸ καθεστὼς πρὸ τοῦ φόβου τοῦ ἀγνώστου, τοῦ ἀόριστου.

Ἄλλ' ἔρχεται ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ λόγος λαμβάνει πραγματικωτέραν ὑπόστασιν, καθίσταται κυρίαρχος. Ἡ ἐπιστήμη ἀναλαμβάνει τότε τὰ σκῆπτρα τῆς κοινωνίας. Ἀπόπειρα τούτου ἐγένετο μὲν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἔν τισι τῶν πολιτειῶν τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου· ἀλλ' εὐρύτερον διατρανοῦται ὁ θρίαμβος οὗτος τοῦ πνεύματος κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἱστορικὴ μεταμόρφωσις τῆς ἀνθρωπίνης ἰδέας ὀφείλεται κατ' ἐξοχήν, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, εἰς τὴν θεραπείαν τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Διὰ τῆς αὐτονόμου ἐρεύνης τῶν ἀπορρήτων τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ἀνεώχθησαν τέλεον εἰς τὸ φῶς οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡμέραν τινά, κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἔτι χρόνους τῶν μέσων αἰῶνων, ἀπὸ τῶν ζοφερῶν τοίχων μονῆς τινος κηρύττεται τὸ ἀνόσιον, τὸ ἀντικανονικὸν δόγμα — ἡ Φύσις δὲν μολύνει! Εἶνε τὸ μυστικὸν ἔτι κήρυγμα τῆς νέας ἐπιστήμης. Ὁ ἀποστάτης μοναχός, ὁ Ρογῆρος Βάκων, δικαίως κληθεὶς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους θαυμαστικός, καθείργεται, καταδιώκεται, ἀναθεματίζεται· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δεσμοτηρίου αὐτοῦ ἐξέρχεται ἡ ἀλήθεια, τὸ φῶς, ἡ νέα ἐπιστήμη.

Εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην τῆς φύσεως, τὴν τοσοῦτον ἀδίκως ἀναθεματισθεῖσαν καὶ προγραφεῖσαν, ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης τὴν σημερινὴν πρόδοον. Μυσταγωγοὶ νέων ιδεῶν κηρύττουσι τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς. Δὲν εἶνε οὗτοι μάγοι, δὲν εἶνε αἰρετικοί, δὲν εἶνε ἀποστάται. Τούναντίον, εἶνε θεοφώτιστοι προφῆται τῆς ἀληθείας. Θεία πνοὴ ἐμφυχοῖ τὸν Κοπέρνικον, τὸν Γαλιλαῖον, τὸν Νεύτωναν, ἵνα περιορισθῶ εἰς τοὺς προεξάρχοντας. Ἀποκαλύπτουσι νέας ἰδέας· ἐρμηνεύουσι τοὺς διέποντας τὸν κόσμον θεῖους νόμους. Ὁ ἀνθρωπος καθίσταται ἐλεύθερος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων

τούτων διδαγμάτων, ἡ δὲ ἐπιστῆμη ἀναγνωρίζεται κυρίαρχος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ.

Ὑπὸ τοιούτους αἰωνοὺς ἀνατέλλο υσιν οἱ νέοι αἰῶνες. Κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον καὶ ἕκτον αἰῶνα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα σημειοῖ νέον σταθμὸν ζωῆς καὶ ἐνεργείας. Εἶνε ὁ αἰὼν τῶν μεγάλων ἱστορικῶν κατακτήσεων καὶ θριάμβων. Νέαι ἡπειροὶ ἀνακαλύπτονται· ὁ πνευματικὸς καὶ κοινωνικὸς δρίζων τῆς ἀνθρωπότητος εὐρύνεται, κατανοουμένης πληρέστερον τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολῆς αὐτῆς· ἡ τυπογραφία χρησιμοποιεῖται, καὶ οὕτω συντελεῖται πληρέστερον ἢ εὐρυτέρα διάδοσις τῆς γνώσεως. Καθίσταται αὕτη τὸ τελεσφορώτατον ὄργανον τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς ἐντελεστέραν πραγμάτων τῷ ἔργῳ αὐτῆς χρησιμοποιεῖ τὴν ἀληθῆ μέθοδον, ἣν ἀμυδρῶς μὲν κατενόησεν ἡ κλασικὴ ἀρχαιότης, ἀλλ' ἤτις κατενόηθη ἐξ ὀλοκλήρου, κατὰ πρῶτον ὑπὸ δύο τῶν ὑποφητῶν τῆς νεωτέρας γνώσεως, τοῦ Ἰταλοῦ Λεονάρδου Νταβίντση καὶ τοῦ Ἄγγλου Βάκωνος τοῦ Βερουλαμίου· ἔτι δὲ μᾶλλον κατενόηθη ὑπὸ τῶν πνευματικῶν ἀθλητῶν τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων.

Ἡ ἄγνοια ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς γνώσεως· ἡ παράδοσις πρὸ τῆς ἐρεύνης· ἡ αὐθεντία πρὸ τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐπανάστασις αὕτη δὲν εἶνε πολιτικὴ μόνον· εἶνε ἐπίσης καὶ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ. Οἱ λαοὶ λαμβάνουσι πληρεστέραν συνείδησιν τῆς ἑαυτῶν ἀποστολῆς. Διότι διδάσκει ἡ ἱστορία, ὅτι μόνον ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἐλευθέρου πολιτεύματος δύναται νὰ ἀκμάσῃ καὶ νὰ τελεσιουργήσῃ ἡ ἐπιστῆμη.

Αἱ φιλοσοφικαὶ ἐπιστῆμαι, αἱ κοινωνικαί, αἱ ἱστορικαὶ ὑπέστησαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὰ προβλήματα αὐτῶν, τὰ φαινόμενα ἐρευνῶνται καὶ ἀναλύονται διὰ τῆς τούτων μεθόδου. Ἐκέρδησεν ἡ κοινωνία; ἐκέρδησεν ἡ ἐπιστῆμη; ἐπωφελήθη ὁ ἄνθρωπος; Ἡ ἐλαχίστη ἐπισκόπησις τοῦ βίου τῶν τελευταίων αἰῶνων ἐναργῶς μαρτυρεῖ τοῦτο.

Ἡ ἰδέα τῆς προόδου, τῆς διαδοχικῆς ἐξελιξέως κατὰ χρόνον καὶ βελτιώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἦν ἐλάχιστον κατενόησεν, ἢ μᾶλλον παρεγνώρισεν ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ἥμιστα συλλαβῶν τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνότητος αὐτοῦ, ἥτις μόλις ὑποδηλοῦται ἀμυδρῶς καὶ συγκεχυμένως ἐν τισι συγγράμμασι παλαιότερων σοφῶν, καθίσταται συνείδησις καὶ πίστις τοῦ καθ' ἡμᾶς καιροῦ.

Novus ab seclorum nascitur ordo.

Τοὺς παρελθόντας αἰῶνας τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Γαλιλαίου, τοῦ Νεύτωνος διαδέχεται αἰὼν θετικώτερος καὶ γενναϊότερος πρὸς πραγματικώτερα συμπεράσματα καὶ λυσιτελεστέρας ἐφαρμογᾶς. Τιμὴ ἰδιαιτέρα εἰς τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα! Οὐχὶ μόνον, διότι εἴμεθα τέκνα αὐτοῦ καὶ ἐργάται, ἀλλὰ διότι τὸ ἀνθρώπινον ὄν οὐδέποτε εἰργάσθη μετὰ μείζονος σκοπιμότητος καὶ ἐπιτυχίας, ὅσον κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Εἶνε ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν συμπίπτει ὁ χρόνος τῆς παγκοσμίου βασιλείας τοῦ Φούλτωνος, τοῦ Ἔδισσων, τοῦ Pasteur καὶ τοσοῦτων ἄλλων μυσταγωγῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀληθείας. Ἔστω ἀγήρωσις ἢ δόξα αὐτῶν καὶ ἡ μνήμη! Ἐπὶ μίαν μόνον γενεάν ἔδρασαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· ἀλλὰ πράγματι ἔζησαν πολλὰς γενεάς· διότι ὁ βίος τῶν μεγάλων ἀνδρῶν δὲν ἀριθμεῖται κατὰ τὰ ἔτη, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἔργα τῆς δράσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐνεργείας.

— Πάτερ, κατέχεις σὺ τὴν ἀλήθειαν, ἐπίτρεψον εἰς ἐμὲ τὴν ἔρευναν αὐτῆς. Τοιαύτη εἶνε ἡ προσευχὴ καὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἐπίκλησις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου.

Ζητοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, διότι χρῆζομεν αὐτῆς ἐν τῇ ἐρευνῇ τοῦ προβλήματος τῆς γνώσεως· ζητοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, διότι διὰ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῆς αἱ ἠθικαὶ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων κανονισθῶσονται προσφιέστερον· διότι ἡ βασιλεία τῶν ἀτόμων καὶ τῶν συμπερόντων θέλει ὑποχωρῆσαι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν νόμων καὶ τῶν ἰδεῶν· διότι τὸ καθῆκον θέλει ἀντικαταστήσῃ τὴν αὐθεντίαν· ἢ δὲ ἀλληλεγγύην τὴν φιλαυτίαν.

Ἰπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ ἐπιστήμη καθίσταται ἡ ὑπερτάτη τῶν ἐκπολιτιστικῶν δυνάμεων, ὑπερφυῆς Σίβυλλα καὶ ἰέρεια τῆς ἀνθρωπότητος· λαμβάνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ λίκνου καὶ χειραγωγεῖ αὐτόν, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, μέχρι τοῦ τάφου. Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλόν, τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ συμφέρον, πᾶν τὸ κινεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν ἀτομικὴν εὐημερίαν, ἢ πρὸς τὴν κοινωνικὴν πρόδοον, ἐνισχύεται διὰ τῆς ἐπιστήμης, ἧτις χειραφετεῖ αὐτόν, ἐμπνέει πίστιν καὶ πεποίθησιν εἰς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, παρορμᾷ πρὸς τὰ εὐγενέστατα καὶ τὰ τιμιώτατα τῶν ἔργων.

*
*

Τοιαύτης ἀποστολῆς καὶ λειτουργίας τυγχάνει ὄργανον τὸ Πανεπιστήμιον, στάδιον ὑπερτάτων μεριμῶν καὶ ἀγώνων. Ὀλίγων αἰῶνων ἀριθμεῖ βίον. Ἀλλὰ πόσα δι' αὐτοῦ ἐπετεύχθησαν καὶ ἐτελέσθησαν!

Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐτίθεντο τὰ θεμέλια τοῦ νέου ἐπιστημονικοῦ βίου διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν ἐν Βονωνίᾳ, ἐν Παρισίοις, ἐν Ὁξωνίῳ, ἐν Σαλαμάγκῃ, ἐν Πράγῃ, ἐν Ἀϊδελβέργῃ πανεπιστημίων, μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, τὸ πανεπιστήμιον ἐθεωρήθη ὡς ἡ *alma mater* τῶν λαῶν, ἡ περιλαμπῆς ἐστία, ἀφ' ἧς καταχέονται ἀνὰ τὸν κόσμον ἀκτίνες γνώσεως, πυρσοὶ ἀληθείας καὶ φωτισμοῦ. Ἐπὶ αἰῶνας τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐκδηλοῖ τὴν φωτοδόλον αὐτοῦ ἐνέργειαν ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τῶν αἰῶνων διὰ τοῦ πανεπιστημίου. Οἱ κατὰ τοὺς συγχρόνους καιροὺς μεγάλοι τοῦ πολιτισμοῦ παράγοντες, ὁ τύπος καὶ τὸ κοινοβούλιον, δὲν ὑφίσταντο ἔτι. Ἐκτὸς τῶν πανεπιστημίων οὐδεμία ζωὴ ἐν αὐτοῖς ἐξελίσσονται αἱ μεταρρυθμιστικώταται τῶν ἰδεῶν καὶ παρελθόνουσιν, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, τὰ ἐξοχώτατα τῶν πνευμάτων.

Ἡ ἔδρα τοῦ πανεπιστημίου θεωρεῖται ἐν τῇ συνειδήσει τῶν νέων λαῶν τὸ ἅγιον βῆμα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐλευθερίας. Πολ-

λάκις ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τὸ κύρος αὐτοῦ πρὸς τὸ ξίφος τοῦ στρατηλάτου. Οὐδεὶς τολμᾷ νὰ περιορίσῃ αὐτὸν ἢ προπηλακίσῃ, καὶ ὅταν ἐνίοτε ὑπερβαίῃ τὰ ἔσκαμμένα. Ἐν ταῖς χώραις τῆς Εὐρώπης, ταῖς συντηρητικαῖς καὶ ταῖς φιλελευθέροις, τὸ πανεπιστήμιον θεωρεῖται τὸ ἄσυλον τῆς ἐλευθέρας σκέψεως, τῆς αὐτονόμου ἐρεύνης, ἣτις οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς εἶνε ἐπιτετραμμένη. Ἡ ἐπιστήμη καθίσταται ὑπερφυῆς ἐν τῇ θεωρίᾳ, ἰσχυρὰ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ. Ἐλευθερία εἶνε τὸ δόγμα αὐτῆς, ἰσχύς ὁ τελικὸς σκοπός. Τὰ πανεπιστήμια διεκδικοῦσι καὶ λαμβάνουσι προνόμια καὶ δικαιώματα, ἀναγνωριζόμενα καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχικωτάτων ἡγεμόνων.

Εἰς ποῖον αἴτιον ἀποδοτέον τὸ φαινόμενον τοῦτο; Εἰς τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων κατανόησιν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ταύτη συμπάρεδρος καὶ συνεπίκουρος ἐλευθερία δὲν εἶνε μαινάδες φρυγικαὶ καὶ ἄσμειοι, ἀλλὰ παρθένοι ἀμίαντοι καὶ σεμναί, ἀγαπᾶσαι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ὧν οἱ μῦσται δέον νὰ τυγχάνωσι σεβασμοῦ, ὡς τὸ πάλαι αἱ φυλάττουσαι τὸ ἄχραντον πῦρ ἱέρειαί τῆς Ἑστίας. Μεγάλα δικαιώματα ἀνεγνώρισεν αὐτοῖς ὁ νεώτερος κόσμος, ἀλλὰ τούτου ἕνεκα ἀπήτησε καὶ ἀντίστοιχα καθήκοντα.

Ἔμμεν ἐν συνειδήσει τῶν καθηκόντων τούτων. Πάντες οἱ λειτουργοὶ τῆς ἐπιστήμης, μυσταγωγοὶ ἢ κατηχούμενοι, ἀγρυπνώμεν αἰετοπερὶ τὸ ἱερὸν αὐτῆς θυσιαστήριον, πρόθυμοι νὰ περιφρουρήσωμεν αὐτὸ ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς. Ἡ ἐλευθερία, ὅπως δημιουργεῖ δικαιώματα, ἐπιβάλλει ἅμα καὶ καθήκοντα. Μνήμονες δ' ἡμεῖς τῶν καθηκόντων τούτων, προσπαθῶμεν ἐκάστοτε νὰ δεικνυόμεθα ἀντάξιοι τῆς ἀποστολῆς ἡμῶν, τῶν ἐλπίδων, αἵτινες ἀνατίθενται ἡμῖν, τοῦ γενναίου ἔργου, ὃ περ ἐπιβάλλει τὸ καθῆκον ἐλευθέρων πολιτῶν καὶ ἀνθρώπων.

Ἡ βασιλεία τῆς ἐπιστήμης εἶνε ὁ θρίαμβος τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸ κράτος τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εὐνομίας. Πάντα τὰ τελεσθέντα μεγάλα ἔργα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, ἐν τε τῷ φυσικῷ καὶ τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, ὀφείλονται κατ' ἔξο

χην εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἀλήθεια ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀνθρώποις ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἐναργείᾳ καὶ μεγαλειότητι, ἀλλὰ σὺν αὐτῇ ἐπετεύχθη ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ πρόοδος, ἡ ὑλικὴ καὶ κοινωνικὴ εὐημερία τῶν ἀνθρώπων. Πᾶν πρόβλημα, πᾶσα ἀπορία, ἀνησυχοῦσα τὸν ἀνθρώπινον ἐγκέφαλον, ἐπιλύεται διὰ τῆς ἐπιστήμης, ἐπαξίως καθισταμένης γενναίας μυσταγωγοῦ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ βίου.

Ἀνέγνων ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ἱστορίας φωτεινάς, ἱεράς σελίδας, ἀποκαλυπτούσας τὸ ἀπόρρητον τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργίας, τῆς ὑπερφυοῦς δράσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἄλλ' αἱ θαυμασιώταται τῶν σελίδων αὐτῆς εἶνε ἐκεῖναι, ἐν αἷς γενναία τις ἀλήθεια μέλλει νὰ δημιουργήσῃ νέον σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορικῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦ πνεύματος. Οἱ ἥρωες τῆς ἐπιστήμης, παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς τῶν πολέμων, ἢ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀγώνων, εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ὑπερφύστεροι καὶ θαυμασιώτεροι. Ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ αὐτῶν δὲν ἐπιφαίνεται κοσμικὴ λαμπηδὼν· καὶ ἐν τούτοις σελαγίζει τοῦτο ὑπὸ τὸ ἄπλετον, τὸ ἀνέσπερον φῶς τῆς ἀληθείας. Αὕτη παρασκευάζεται νὰ ἐξέλθῃ, νὰ φωτίσῃ, νὰ θερμάνῃ, νὰ ζωοποιήσῃ, νὰ σώσῃ. Αἱ δάφναι τῶν πολεμικῶν ἢ τῶν πολιτικῶν τροπαίων φυλλορροοῦσι μετὰ τινα χρόνον, ἐξαφανίζονται ἐν τῇ λήθῃ τοῦ χρόνου, πολλακίς ὑπὸ τὸ ἀνάθεμα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αἱ δάφναι τῶν τροπαίων τῆς ἐπιστήμης εἶνε ἀμάραντοι. Ἡ δόξα, ἣν ὀρέπει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀγωνιζόμενον καὶ ἐγκρατεροῦν πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας, εἶνε πραγματικὴ. Δὲν ὑπάρχουσι ἐν τῇ κτήσει ταύτης ἀνταγωνισταὶ καὶ ἀντίπαλοι, ἢ ἂν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι κατὰ τὴν πρώτην στιγμὴν, καθ' ἣν ἀποκαλύπτεται ἡ ἀλήθεια, ὑποχωροῦσι σὺν τῇ παρελεύσει τοῦ χρόνου, εὐθύς ὡς ἡ ἀλήθεια, ἀνερχομένη ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ ὀρίζοντος τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, μεσουρανήσῃ, προσιτῇ καθισταμένη εἰς πάντας, οὐδενὸς δυναμένου πλέον ἢ τολμῶντος ν' ἀρνηθῇ αὐτὴν ἢ ἀμφισβητήσῃ.

Δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ μεγαλεῖον θαυμασιώτερον, οὐδὲ μνημεῖον δόξης περιφανέστερον. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἀρχιμήδης, μετὰ δύσπονον ἀγῶνα, κατορθοῖ τὴν λύσιν μαθηματικοῦ τινος προβλήματος, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Γαλιλαῖος ἀποδεικνύει τὴν κίνησιν τῆς γῆς περὶ τὸν ἥλιον, ἢ ὁ Νεύτων εἰσδύει εἰς τὰ ἀπόρρητα τῶν φυσικῶν νόμων, μεγάλη νίκη κατάγεται τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Εἶνε ὁ θρίαμβος τῆς ιδέας, ἡ ἀποθέωσις τῆς ἐπιστήμης.

Ἄλλ' ὑπάρχουσιν οἱ σκεπτικοί, οἱ δισταζόντες πρὸ τῶν κατακτήσεων τούτων, πρὸ τῶν ἐπευφημουμένων αὐτῶν ἀποτελεσμάτων. Τόσαυτα ἔγνω καὶ γινώσκει ὁ ἄνθρωπος, εὐρυνθήσεται δ' ἴσως ἔτι μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι ὁ κύκλος τῆς γνώσεως αὐτοῦ. Ἄλλὰ ποῖον τὸ ἐξ αὐτῶν ὄφελος; Μὴ κατέστη ἄρα εὐδαιμονέστερος τοῦ παρελθόντος; Ἄνελύθησαν, ἐξιχνιάσθησαν, κτενοήθησαν τασούτοι νόμοι τῆς φύσεως καὶ τῆς κοινωνίας· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος διατελεῖ ἐν τῇ αὐτῇ μοίρᾳ, ἡ κοινωνία δὲν παρουσιάζει φαινόμενον ἐνθαρρυντικώτερον. Δυστυχία! Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πενία δὲν ἐξέλιπον ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ἡ αὐτὴ θλίψις, ἥτις ἄλλοτε ἀπέστα τὴν ὀδύνην τοῦ Ἰώβ ἢ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, ἀντηγεῖ βαρυτέρα καὶ ἀπελπιστικώτερα ὑπὸ τὸ ἄπλετον φῶς τοῦ πολιτισμοῦ, ὑπὸ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπὶ αἰῶνας ἐργασίαν, ἧς ὁ δέκατος ἔνατος αἰὼν εἶνε ὁ τελειότατος τῶν ἀντιπροσώπων.

Ἐντεῦθεν ὁ ἀπὸ τινος χρόνου ἐκδηλωθεὶς δισταγμὸς πρὸς τὴν εὐδοκίμησιν τοῦ ἔργου τῆς ἐπιστήμης. Ἀπὸ δεκάδων αἰῶνων ἐτέθη τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως. Πολλὰ ἔκτοτε συστήματα παρήλασαν πρὸ τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, ἀλλ' εἰσέτι μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἠδυνήθησαν αὐταὶ νὰ εἰπωσιν τὸ τελευταῖον, τὸ ἄριστικὸν εὐρήκαμεν!

Ἀποδοτέον τοῦτο εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ἐπιστήμης, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος;

Ἡ ἀνθρωπότης χωρεῖ ἀείποτε πρὸς τὰ πρόσω. Ἐνῶ τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ συστήματα ἐκλείπουσιν ἐκ περιτροπῆς, ἡ θρη-

σκευτική και ήθική ιδέα επιπλέει ἐπὶ τῶν συντριμμάτων αὐτῶν ἐκάστοτε ἰσχυρότερα. Δὲν εἶνε ἡ σημερινὴ κοινωνία δυστυχεστέρα τῆς τοῦ παρελθόντος, οὐδὲ ἐπιτρέπεται ὁ ἄγαν ἀπελισμός, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι παγκόσμιος κοινωνικὴ κρίσις ἐκδηλοῦται βίαιοτάτῃ ἐν τῷ συγχρόνῳ βίῳ. Τὸ ἀνθρώπινον ὄν δὲν ὑπέκυψε, τούναντίον ἐξεγείρεται ὀσημέραι στιβαρότερον καὶ ἰσχυρότερον, χωροῦν πρὸς νέαν σταδιοδρομίαν. Ἡ δὲ ἠθικὴ λειτουργεῖ σήμερον δραστηριώτερον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Δὲν σκοπῶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ν' ἀναπαραστήσω ἐν ἀπάσῃ αὐτῆς τῇ ἐκτάσει καὶ τῇ ἐννοίᾳ τὴν τηλαυγῆ εἰκόνα τοῦ παρόντος ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν τοῦ παρελθόντος. Ἄλλ' ἡ προχειροτέρα ἀνάλυσις τοῦ συγχρόνου κοινωνικοῦ βίου μαρτυρεῖ ἕκτακτον αὐτοῦ ὑπεροχὴν. Ὁ ἄνθρωπος ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀγνωρίζεται ὀσημέραι ἐλευθέρων καὶ αὐτόνομων ἄτομον. Ἐντεῦθεν ἡ καταδίκη καὶ κατάργησις τῆς δουλείας. Τὸ στοιχειωδέστατον τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία, εἶνε ἡ ἀφετηρία καὶ τὸ θεμέλιον τῆς νεωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως κατακτᾶ ὀσημέραι, ἡ δὲ μισαλλοδοξία καὶ αἰθρησκευτικαὶ καταδιώξεις διαγράφονται ἀπὸ τοῦ κώδικος τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τὸ δίκαιον τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας ἀναγράφεται ἐπίσης ἐν ταῖς νεωτέραις νομοθεσίαις. Ἐντεῦθεν σκοπιμώτερος καὶ ἀνθρωπινώτερος διακανονισμός τῶν σχέσεων τοῦ πλούτου καὶ τῆς πενίας, ὅστις, παρὰ τινὰ παρομαρτοῦντα μειονεκτήματα, τυγχάνει ὅπως δὴποτε ὑπέρτερος τῆς προτέρας οικονομικῆς τάξεως. Ἡ δὲ πολιτικὴ ἐλευθερία διατελεῖ σήμερον κατ' ἐξοχὴν τὸ παλλάδιον πάσης τάξεως καὶ εὐημερίας, ἡ ἐγγύησις τῆς προόδου.

Ὡς μὴ ὄφελον, ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν διεθνῶν σχέσεων δὲν ἐπραγματώθη μέχρι τῆς σήμερον ἡ προσήκουσα ἠθικότης. Ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, τοῦ κατ' ἐξοχὴν τούτου αἰῶνος τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης, δὲν παρίσταται εὐγενέστερον τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ. Ἡ θεωρία τῆς βίας καὶ τοῦ δι-

καίου τοῦ ἰσχυροτέρου εἶνε ἡ κρατοῦσα δύναμις, ἀνόσιος νόμος, περιφρονῶν πᾶν δίκαιον καὶ νόμιμον, θυσιάζων δὲ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ ἀτομισμού καὶ τῆς φιλαυτίας. Διαμαρτυρόμεθα κατὰ τῆς τοιαύτης τερατώδους συλλήψεως καὶ πραγματώσεως τῶν διεθνῶν ἀνθρωπίνων νόμων καὶ ὡς Ἕλληνες, καὶ ὡς ἄνθρωποι· ἀλλ' ἄς εὐχηθῶμεν, ἵνα ἡ πολιτικὴ καὶ ἔθνικὴ φιλαυτία τῶν κρατούντων ἐν τῇ καλ' ἡμᾶς ἱστορίᾳ μὴ προβῇ περαιτέρω· ἄς ἐλπίσωμεν, ὅτι σκέψεις γενναϊότεραι καὶ ἀνθρωπινώτεραι θέλουσι κρατήσει ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν λαῶν καὶ ἡ εὐνομία θέλουσιν ἀναγνωρισθῆ ὡς καθολικὸς νόμος τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν θέλει ἐπιδιώξῃ ἐν τῷ μέλλοντι πληρεστέραν τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς ἐν πνεύματι ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης.

Ἐκεῖνο ἰδίᾳ, ὃ περ ὀφείλω νὰ ὑπερεξάρω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, εἶνε ἡ ἀνάπτυξις τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας διὰ τῶν ἐφαρμογῶν τῶν δεδομένων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. (1) ἄτμος, ὁ ἠλεκτρισμός, αἱ δύο αὗται ὑπέρταται φυσικαὶ δυνάμεις τῶν νεωτέρων χρόνων, καθίστανται ἅμα καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις. Ἐν τῇ ὑπὸ τὴν δρᾶσιν αὐτῶν ἀναπτύξει τῆς ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν λαῶν δὲν διαμειβόνται μόνον τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου γένους, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἠθικαὶ ἰδέαι, γνώσεις, τέχνη, ἐπιστήμη, πάντα ἐνὶ λόγῳ τὰ προϊόντα τῆς λειτουργίας τοῦ πνεύματος.

Πρὸ τῶν τοιοῦτων δεδομένων τῆς ἐνεργείας τῆς ἐπιστήμης, ἡ ἀμφισβήτησις τῶν κατακτήσεων αὐτῆς, ἡ ἀπαισιοδοξία καὶ ὁ σκεπτικισμός, εἶνε ἄρνησις τῶν ἐναργεστάτων φαινομένων τῆς κοινῆς ἀντιλήψεως, ἀλλὰ καὶ ἄρνησις τῆς προόδου.

Ἴσως ἔτρωσεν ἐν τισιν ἡ ἐπιστήμη, ἴσως ἐξήγειρεν ἐναχοῦ ἰδεώδη ἀπραγματοποίητα, χιμαίρας ἀνυποστάτους. Ἴσως μερικὰ τῶν ἐκτρόπων φαινομένων τῆς νεωτέρας κοινωνίας δύνανται ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν πλημμυελῆ ἐπίδρασιν πορισμάτων τινῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ διδαγμάτων. Ἄλλ' ἐν συνόλῳ τὰ εὐεργετήματα

αὐτῆς εἶνε ἀναμφισβήτητα. Πρῶτερον ὁ ἄνθρωπος ἦτο δούλος τοῦ περὶ αὐτὸν κόσμου. Σήμερον κατέστη ἡγεμὼν καὶ κυρίαρχος.

Ἐρωτήσωμεν τὴν ἱστορίαν.

Τίνες οἱ ἀληθεῖς ἀντιπρόσωποι καὶ σωτῆρες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Ποῦ θ' ἀναζητήσωμεν αὐτούς; μεταξύ τῶν μεγάλων κατακτητῶν; μεταξύ τῶν μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν; Ἐλάχιστοι τούτων παρέσχον πραγματικὴν ὠφέλειαν. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ παλαιοῦ χρόνου καταδείκνυνται θαυμάσιοι εὐεργέται τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Ἡ δρᾶσις αὐτῶν εἶνε ἀφιλονείκτης. Κατενόησαν οὗτοι ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου, εὔρον καὶ ἐπραγματώσαν τὰ μέσα τῆς βελτιώσεως, τῆς συντηρήσεως, τῆς προόδου.

Νέοι Ἑλληνόπαιδες, οἵτινες ἀπανταχόθεν τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἐλευθέρου τε καὶ ὑποδούλου, προσήλθετε εἰς τὴν κοιτίδα ταύτην τοῦ πνεύματος, τὴν ἄλλοτε Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος· νέοι σπουδασταὶ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου. Ἐχετε πίστιν εἰς τὴν ἐπιστήμην, θεραπεύσατε αὐτὴν μετὰ ζήλου καὶ ἀγάπης, μετ' ἀφοσιώσεως. Ἄς μὴ ταραξῆ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς ὑμῶν καὶ τῆς συνειδήσεως, ἄς μὴ παραπλανήσῃ ὑμᾶς καὶ ἐκτροχιάσῃ ὁ δαίμων τοῦ σκεπτισμοῦ, τῆς φιλαυτίας· οὗτος εἶνε πάντοτε ὁ πονηρότερος τῆς ἀνθρωπότητος δαίμων. Ἐν τῇ ιδεῶδει ἀντιλήψει τῆς ἐπιστήμης κείναι ἡ πραγματικὴ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ὑπάρχουσι, κατὰ τινα φάσιν τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ βίου αὐτῶν ἄτομα σκεπτικά, λαοὶ σκεπτικοί, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης συλλήβδην πιστεύει. Ὁ σκεπτισμὸς καὶ ἡ ἀπιστία εἶνε νοσηρὰ ἐξανθήματα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐπίστευεν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ὅτε παρηκολούθει τὸν Ἀναξαγόραν καὶ τὸν Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη εἰς τὰς ὑπερφυεῖς αὐτῶν συλλήψεις· τότε ἤκμαζε καὶ ἐμεγαλοῦργει. Ἄλλ' ἤπισται, κατείχετο ὑπὸ τοῦ σκεπτισμοῦ καὶ τῆς ἀδιαφορίας πρὸς πᾶν ιδεῶδες καὶ γενναῖον κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῆς βίου ἡμέρας, ὅτε ὑπέκυπτεν εἰς τὰς

θεωρίας τῶν Σκεπτικῶν, τῶν Ἐπικουρείων, τῶν Συναποθανουμένων, τῶν θεωρούντων τὸν ἀνθρώπινον βίον οὐχὶ ὡς στάδιον εὐγενοῦς δράσεως καὶ ἀμίλλης, ἀλλ' ὡς συμφεῦς τῷ ἀνθρώπῳ κακόν, ὅτε ἡ οἰκογένεια παρεωρᾶτο, περιεφρονεῖτο δὲ ἡ πατρίς. Καθ' ἣν στιγμὴν ἀτομόν τι κηρύττει τὰ δόγματα τοῦ σκεπτισμοῦ καὶ τῆς ἀπαισιοδοξίας, καθ' ἣν στιγμὴν διδάσκει τὴν ἀθλιότητα τοῦ βίου, τὴν μηδαμινότητα τῆς ἐπιστήμης, τὴν ἄρνησιν τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, μὴ πλανηθῆτε ὑπ' αὐτοῦ· ἔχετε πεποιθήσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀγαθῶν τούτων, ἅτινα ἐκληροδότησαν οἱ αἰῶνες, ὧν ἡ μετ' εὐλαθείας ἀγάπη καὶ ὁ σεβασμὸς πρέπει νὰ διατελῇ τὸ πολυτιμότεον περίεπτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Νέοι Ἑλληνόπαιδες. Ἡ ἰσχὺς τῆς ἐπιστήμης εἶνε ἡ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος, ἠθικὴ τε ἅμα καὶ ὕλική ἰσχὺς. Μόνον δι' αὐτῆς θὰ σωθῶμεν καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς ἔθνος. Ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς ἐπιστήμης κεῖται ἡ θεραπεία τῆς πατρίδος.

Τῆς πατρίδος.

Τὸ ὄνομα ταύτης ἐπικαλοῦμαι πρωτίστως κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην. Τὸ ἐπικαλοῦμαι, ἵνα ὑπομνήσω τὰ βαρύτερα καθήκοντα, ἅτινα ἐπιβάλλονται, ὧν εἰσθε ὑμεῖς οἱ κατ' ἐξοχὴν θεματοφύλακες καὶ ἐκτελεσταί. Εἴσθε ἡ νεότης τοῦ ἔθνους, ἀλλ' εἴσθε, ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἰσχὺς τῆς πατρίδος. Τὸ διαυγές, τὸ ἀγνόν, τὸ ἐλληνικὸν ὑμῶν μέτωπον δὲν ἐρρυτίδωσεν ἔτι ἡ θλίψις, ἡ μελαγχολία, ὁ ἀπελπισμὸς. Σφρῆγος, φυσικὸν καὶ ἠθικὸν σθένος, εἰσδύει δι' ὅλων τῶν πόρων καὶ τῶν ἀρτηριῶν τοῦ σώματος ὑμῶν, δι' ὅλης τῆς νεανικῆς καρδίας. Ἡ ἐλπίς ἔστω τὸ ἰδεῶδες ὑμῶν, ἡ πίστις, ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ ὑποστήριξις.

Τοιαῦτα ἐφόδια φέροντας ἐπικαλεῖται ὑμᾶς ἡ πατρίς εἰς τὸν ὑπ' αὐτῆς διεξαγόμενον ἀγῶνα. Νέοι Ἑλληνόπαιδες. Ἀκούσατε τὴν φωνὴν αὐτῆς, πιστεύσατε καὶ διεξαγάγετε αὐτὸν μετὰ πάσης θέρμης, γενναιοφροσύνης, ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ πατρίς διατελεῖ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καταβεβλημένη, συντετριμμένη, τεταπεινω-

μένη, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως οὔτε ἡ πίστις ἐξέλιπεν, οὐδ' ἡ ἐλπίς ἀπωλέσθη. Ζῶμεν εἰσέτι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὴν ζωὴν τῶν προγόνων ἡμῶν, καθῆκον ἄρα ἔχωμεν νὰ συνεχίσωμεν τὸ ἔργον αὐτῶν, ἐλπίζοντες, πιστεύοντες, ἐξακολουθοῦντες τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὅστις εἶνε ἀγὼν τῆς ἐπιστήμης ἅμα καὶ τῆς πατρίδος. Εἶνε δυσχερὴς ὁ ἀγὼν οὗτος, ἀλλὰ καὶ ἐνδοξος καὶ τελεσφόρος. Ἐὰν ἀνάβωμεν αὐτόν, ἤδη μάλιστα, ὁπότε οὗτος παρίσταται πλέον ἢ ἄλλοτε ἐπείγων καὶ ἀναγκαῖος, ἀφ' οὗ ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα. Τοιοῦτον σκοπὸν εἶχον πρόγραμμα τοῦ βίου αὐτῶν οἱ ἀείμνηστοι ἰδρυταὶ καὶ λοιποὶ εὐεργεταὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, τῆς Ἰσχυρᾶς ταύτης καὶ ἐπιφανοῦς ἀκροπόλεως τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς. Ἐτελέσαμεν τὸ μνημόσυνον αὐτῶν σήμερον. Ἄλλ' ἡ εὐλαβὴς αὕτη πράξις τότε μόνον ἔσται πλήρης, ὅταν διὰ τῶν ἔργων ἀναδειχθῶμεν ἄξιοι αὐτῶν, συνεχίζοντες τὸν ὑπὲρ τῆς γνώσεως καὶ τῆς προόδου ἀγῶνα.

Λευῖται τῆς ἐπιστήμης. Ἄς ἐξέλθωμεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τούτου χώρου πλήρεις ἐλπίδων, ἀλλὰ καὶ πλήρεις πίστεως εἰς τὸ ἔργον, οὗ ἐπελήφθημεν. Ἦσαν Ἑλληνας, ἦσαν πρόγονοὶ ἡμῶν ἐκεῖνοι, ὧν ἡ ἀρετὴ πλέον ἢ ἄπαξ διετρανώθη ἐπιφανῶς ἐν τῷ εὐγενεῖ σταδίῳ τῶν ἀνθρωπίνων ἀγώνων, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πατρίδος. Ἦσαν Ἑλληνας, δηλαδή κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωποι, κατανοήσαντες πληρέστερον τῶν πρὸ αὐτῶν ἢ μετ' αὐτούς, τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτου ἀποστολὴν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Συνεχίζομεν τὴν ζωὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τούτου ἕνεκα καλούμεθα νὰ συνεχίσωμεν καὶ τὸ ἔργον καὶ τὸ πρόγραμμα. Μὴ ἀποκνήσωμεν ἐν τῷ δυσπρόνῳ καὶ καματηρῷ τούτῳ ἀγῶνι. Ἡ νίκη ἡμῶν ἔσται ἡ νίκη τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ δικαίου. Νέοι Ἑλληνόπαιδες. Ἐστω πρόγραμμα τοῦ βίου ὑμῶν ἡ ἐργασία αὕτη, ἡ θεραπεία τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ιδέας. Οὐδεὶς λαὸς ἐθεράπευσεν αὐτὰς μετὰ μείζονος ζήλου,

ἔσον ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἐν τῇ εὐτυχίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ δυστυχίᾳ. Ἡ ἐπιστήμη ὑπῆρξεν ἡ τιμιωτάτη καὶ ἡ εὐγενεστάτη τῶν δυναμειῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐστω τοιαύτη καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Θαρσεῖτε. Αὕτη θέλει καθοδηγήσῃ καὶ πάλιν ἡμᾶς ἢ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν εἰς τὴν νίκην, τὸν θρίαμβον τοῦ φωτὸς κατὰ τοῦ σκότους, τὴν πλήρη ἀνάστασιν καὶ τὸ μεγαλεῖον ἰσχυρᾶς καὶ ἐλευθέρως πατρίδος.

